

Balázs Ildikó

Tűbefűzés s száláthúzás közt

„Türelem rózsát terem.”

Nagyanyám játékokat is tudott varrni: volt nekem két jancsibabám, melyeket évente új ruhába bújtatott. Új fejet s kezet varrt nekik rózsaszín vászonból, ráhímezte a szemüket, orrukat, szájukat, s az új arcot-kezet felhúzta tavalyi, elkoszlott fejükre-kezükre. A fodros, galléros szatén-selyem ruhájukat csak lebontotta róluk – pucérok maradtak a jancsibabák –, az anyagot kimosta, kivasalta, s ismét visszavarrrta a pucér testükre. Gondolkoztam, hogy a jancsibabák egyszer óriásira nőnek, hiszen minden évben újabb réteg rongy kerül rájuk. Akkor mi lesz, nem bírom majd felvenni őket. Mindig ott játszottam velük az ágyon, de leginkább a linóleum-borítású konyha földjén. Olyankor nagyanyám a szemüvege mögül szemmel tartott: egy tűbefűzés és egy száláthúzás között rám nézett.

Volt nekem szürke szövetből kuszum is. Végignéztem, hogy születik. Vastag szövetanyagú testét nagyanyám anyagfancsikákkal tölte tele, ollóhegygel eligazította a sarkakat, s a játékkutya külön darabokból álló részeit nagy öltésekkel, zsákvarrótűvel-cukorspárgával egymáshoz rögzítette. Én a kézkománcos bilin, a kuszu mellett a földön – őrzőkutya volt. Közben tejes puliszkát ettem, térdemen a tányér, néha adtam egy-egy kanállal neki is. Nem ette meg. Nem szerette a tejes puliszkát. Én szerettem.

A kívül kézkománcos, belül fehér bilinek füle is volt, ha tehettem, mindig bedugtam a konyhakredencbe a fazakak s lábasok közé. Szerettem a rendet: a bilít s a fazakakat hasonlóságuk folytán együvé tartozóknak éreztem. Nagyanyám fejcsóválva mindig kivette, s szemérmesen bedugta valami sarokba.

Amikor első öltéseimet tanultam egy darab kongrén, a kuszu akkor is mellett ült. Ő hallotta, amint nagyanyám figyelmeztet: – Harisnya lesz. – Én nem hallottam. S a piros gyöngycérnával hozzávarrtam a kongrét a patentharisnyámhoz. Nagyanyám figyelmesen követte. Elharapta a szálát, amellyel éppen varrt, s azt is türelmesen kívárta, hogy abbahagyjam a felháborodott ordítást: – Széttépem, vágd le, mert széttépem! – Csak annyit mondott: – Mondtam, hogy harisnya lesz. A harisnyádba öltesz. – Még egy kicsit rángattam a kongrét, hátha elszabadul a harisnyámtól. Fel voltam háborodva. Akkor nagyanyám lehúzta a harisnyám, s egy tűvel kibontotta hímező próbálkozásom első öltéseit. Utána bokára lenyomott harisnyával, pucér térdem varrtam.

Varrt nekem tavaszi kabátot is. Nem tűnt fel, hogy ilyen fakórózsaszín kabátja senkinek sincs az iskolában. Horgolt nyári kalapot. Varrt kék anyagból harangruhát, télire szövetruhát: ujját s gallérját csipkére horgolta. Szörnyen szúrt.

A legizgalmasabb az öreg Singer volt. Kereke, melyen a szíj járt, sejtelmesen forgott. Amikor felgyorsult, nem látszottak a küllői. Meg akartam győződni arról, hogy nem látszanak ugyan, de azért tényleg ott vannak. S közéjük dugtam az ujjam. Nagyanyám gyorsabb volt, hamarabb lefogta kezével a felső kereket, hirtelen megállt a kattogó varrógép. Ka-ka-ka-ka. Figyelte a tekintetem, az ujjam merre irányul. – Mondtam, hogy ne dugd a kerék közé az ujjad.

S varrt tovább. Később fakanállyel próbálkoztam. Az állította meg a gépet. Nagyanyám csak megcsóválta a fejét.

Nagyanyámnak volt egy óillatú szekrénye nyikorgós diófából, s abban izgalmas tárgyakat dugdosott előlem. A törött fejű porcelán Mici babát. A Rózsikáé volt. Egy sűrű fésűt, melyet nagyanyám nem használt. Egy „kamillaszappan”-t, melyre teve volt nyomva, s másik felén felirat: Camila. Egy korallgyöngyöt. Párját betették Rózsika mellé a sírba. Ez felháborított: micsoda meggondolatlanság. Ha nem halt volna meg Rózsika, most két korallgyöngyünk is lenne. S ha nem tették volna be a sírba, most az enyém lenne a másik. De nagyanyám nem adta ide a meglévőt sem. – Elszakítottam volna.

Volt a szekrényben nagyanyámnak műfogsora is. Egy pohár vízben tartotta, ritkán hordta. Egy óvatlan pillanatban én is felpróbáltam. Nagyanyám ezután feltette poharastól a szekrény tetejére.

Voltak lomfűrészből zöld-piros-fehér-fekete színű, festett macskáim. A szomszéd nagyfiú játszott velem: sorba rakta a lomfűrészmacskákat az ablakpárkányon. – Nagyon szép cicák – mondta. Figyeltem, mit csinál. Úgy tett, mint aki játszik. Én néztem.

Szemben a házon kőművesek dolgoztak állványokon, fejükön újságpapír csákó. Bélának hívták az egyiket, minden reggel elragadtatással vártam. Gondoltam, odaadom neki a lomfűrész-macskákat, játsszon ő is vele. Amikor egyéves születésnapomra egy játékmackót kaptam, Bélának kereszteltem. Béla egy évvel fiatalabb nálam. A tengerifű már kijött a hasából, a szemgombja helyett két közönséges gomb, s megsoványodottan ül a vitrinben. Meddig visz vissza az emlékezet?

Nagyanyám magavarrta szürke ballonkabátban járt az utcán. Kezében hegyes nyelű bot, a másikkal az én kezemet fogta. Az alsó utcán bementünk a rövidáros boltba, melyben sok apróság volt: elászttri gumi, gyöngycérna, selyemcérna, tarka gombok, patentek. Nagyanyám leginkább ekrü színű horgolócérnát vett. Abból az ujjára tekerve apró csillagocskákat, virágocskákat horgolt, majd a darabokat egymáshoz hurkolta. Olykor egy-egy asztallapnyi csipketerítő is takarta a hasát, leért a lábáig. Egyszer pointlast horgolt: hosszú-hosszú csíkot hurkolt napokon keresztül, s ahogy szaporodott, gombolyagba tekerte. Aztán összeügyeskedte – a horgolótúnak csak a villanása látszott közben –, csipketerítő lett abból is. Néha elajándékozott egyet-egyet a rokonoknak. Csodálták türelmét.

A leginkább a hagymatokányt szerette. Nekem csirkepaprikást főzött galuskával, a combját megettem. Álltam a hokedlin, nagyanyám falatonként tette a számba. Az ujját is bekaptam. Haragudott, mert megharaptam. Haragudni is halkan tudott. Egyébként szinte semmit nem ettem. Zöldbingyót a fáról. – Béka nő a hasadba – mondta. S én a békabrekegést utánoztam.

Az udvaron nagyanyámnak két virágágyása volt. Fehérre meszelt marosi kövekkel szegélyezve. Bennük törökkonty: szíjas szárukon matt levelek s narancssárga, mályva-szín, tompalila szirmok. Közepükön hatalmas barna porzó, melyet mindig óvatosan megtapogattam. – Ne verd le a virágport róluK. – Egyszer egy földrajzi lexikonban afrikai nőket láttam, hosszú, felgyűrűzött nyakkal. Olyanok voltak, mint a törökkonty. Legszívesebben letörtem volna a porzójukat.

A tormaágyás a hűvös, északos kamrafal tövében mérges-zölden vigyorgott. Ujjongva lestem, nagyanyám hogy küszködik vele. A torma teste úgy fordult ki a földből, mint hatalmas, kemény cövek. A répa meséje volt ez, míg kihúzta a földből a tormát. Ugyanígy megküzdött egy veder mosogatólével, melyet a tornác alatti vécébe öntött kimért mozdulattal. A veder alján mindig hagyott egy kis vizet, azt megkerengette, felrázva a salakot, s úgy öntötte a vécébe. Egyszer erőszakosan kivettem a vedret a kezéből, s én is megpróbáltam a kerengést: a szennyvíz fele a cipőmbé ömlött, másik fele a vécésésze mellé. Nagyanyám szótlanul feltörölte.

A legszebb a délután volt. Elmosogattam, levetette mosogatólé szagú kötényét, s lefeküdtünk az ágyára. Nagy, szatén-selyem szélű párnái közé, melyeket ő varrt, hímzett. Télen délutánra már sötét lett, s bekérezkedett az ablakba a vacsoracsillag. Meg egy meleg fényű lámpa valahonnan messze a szomszédból. Fénye elálmosított, nagyanyám mesélt. – Csont? – kérdezte, mikor úgy vélte, hogy már alszom. – Csont – mondtam, s mesélt tovább, amíg nem válaszoltam.

Hosszú, derékig érő haja volt, de csak akkor látszott, ha kiengedte. Érdekes: az alja még sötét, majdnem fekete, a fejbőr közelében hófehér. Mindig meg akartam fésülni. Egy darabig hagyta türelmesen, majd egy határozott mozdulattal kivette a fésűt a kezemből, befonta a haját, s egy másik határozott mozdulattal kontyba tekerte, majd hajtűket szúrt belé. Ezt én is megpróbáltam, de a tűt beleszúrtam a fejbőrébe. Magamnak sem sikerült a hajtűk beszúrása, mert kiestek rövid hajamból.

Szilveszterkor keményseprűt csinált nekem: egy lapítóra drótkaput, a drótra krepp-papírt húzott, s a kis diadalív alá egy aszalt szilvaszemet állított. Ez hozta a szerencsét az új évben.

Valahogy olyan halkán köszönt el, ahogy járt-kelt. Sok mesét mondott – Na nem olvasok többet, mert már kiszáradt a szám. – Akkor igyál vizet, még olvass, még egyet, de! – , de keveset beszélt. Csak a külső jegyek nyomták rá hangtalanul az elmúlást. Orra áttetsző lett, s a nyolcvanadikat betöltve elment. Novemberben jött e világra, s novemberben ment el. A temetésen nem vettem részt, épp kórházban voltam. Új lakásba költöztünk, a sok újdonság elvonta a figyelmem. Szinte egy év telt el, amikor egyetlenegy tevékenység közben rájöttem, hogy nagyon hiányzik. Nem volt kinek megmutatnom a szalvétagyűjteményem. Ehhez egyedül ő értett volna: egy tűbefűzés s egy száláhozzás közt, szemüvege mögöl órák hosszat figyelni, míg a keze járt, hasát befedő, lábáig leérő csipketerítők pajzsa mögöl, csendesen szemlélődve.

Megnőttek a fák

– Mit kell mindig várni, hogy valaki megmondja? Láttad eleget...

Ez a türelmetlen hang a temetőben szólt hozzám, a sír közelében, de az is lehet, hogy csak képzeltem. Bár szerintem ilyen nincs. Az ember ébren nem álmodik és nem képzelődik. A hang a valóságban szólott, s magabiztossággal töltött el. Mint a csikó, úgy szabadultam el a hétköznapi magamra öltött, sűrű szövetéből. Az elmúlt évek alatt beleszóttem magam egy életformába, amelyet tartalommal véltem feltölteni a teremtő-alkotó munka által. Az ember által végezhető tevékenységek közül a legmagasabbik rendűvel – goethei értelemben. Hisz a reprodukció is hasznos, és megelégedéssel tölt el a másolás is. Ám a teremtés gesztusa mutatja leginkább istenarcúságunk. Ezért hittem és tudtam az eszemmel, hogy az életem felvetőszálaira szőtt fonalak meleg, tarka és hasznos szövetté alakulnak, amellyel takarózhatom. S az elvégzett munka utáni megelégedés kellemes érzéssel töltött el.

Ám egyszer csak nem az ész, hanem az, ami bennem a lélek, mást mutatott. S most, hogy kiszabadultam szoros életségzövetemből, számomra, aki a munkát tettem hangsúlyossá az életemben, az elveszítette kizárólagosságát.

*

Mint a csikó, szabadultam el régi életem terein. Hazautaztam közel három év után. Közben odahaza is járt az idő. Mindjárt láttam az ablakból, amikor kihajoltam a teraszon, hogy az árnyak másképp esnek, sötétebb tónusú az utca, s a fák többet takarnak, mint évekkkel ezelőtt. Soká tartott, amíg rájöttem, mi történt: megnőttek a fák.

Ha jól megfigyeltem, emlékeimben a fák mindig kevesebbet takartak, mint most: a szomszéd fiúk feje velünk szemben, harmadik emeletnyi magasságban, amint ott kuporogtak a konyhaablakban, valahányszor a mi harmadik emeleti gyerekszobánkban felgyulladt a villany. Kényszeredetten húztuk el a függönyt, ha nem akartuk, hogy esti cseleléseinknek hívatlan nézőközönsége legyen. De a kényszer dacot szül: volt, amikor azért sem húztuk el, mondván magunkban: a mi függetlenségünkhöz az is hozzátartozik, hogy cselekedeteinket senki sem irányíthatja. Még az a körülmény sem, hogy ha magunkban akarunk lenni, tanúk nélkül, előtte egy cselekvéssort el kell végezni: felállni, a villany felkattintása után odamenni az ablakhoz, s elrántani a sötétzöld sötétítőfüggönyt. Ez kikököntetett tevékenységünkből, mert közben arra kellett gondolnunk, hogy mindezt azért tesszük, mert valaki szemben velünk lakik harmadik emeletnyi magasságban – ha jól megbecsültük: alig húsz méterre tőlünk –, s most ott könyököl az ablakban, s minket néz. Ekkor kénytelenek voltunk arra vagy azokra gondolni, akik velünk szemben leskelődtek, s akiktől mindössze húsz méter választott el légvonalban. De csak légvonalban, mert ha hozzájuk akartunk volna menni – ami magunktól sohasem jutott eszünkbe –, akkor le kellett gyalogolni három emeletet – per-sze előtte utcai ruhába felöltözni –, átmenni az úttesten – valami húsz méter –,

majd fel a lift nélküli lépcsőház harmadik emeletére. Csengeneti, s bár amazok látták fentről, hogy elindultunk hozzájuk, mégis úgy tettek ajtónyitáskor, mintha váratlan vendégként érkeztünk volna. Ezért nem jártunk össze, s egyáltalán nem jártunk egymáshoz. Csak ha valami miatt küldtek. Egy ilyen alkalommal találtam egy vaskosnak tűnő pénztárcát a lépcsőházukban, s titokban arra gondoltam, hogy bárcsak az övék lenne, benne pénzzel, s azt nem adom vissza nekik. A bukszában valamilyen jelentéktelen összeg volt, szinte nem is érdemes arra, hogy kivegyem. Mégis kivettem, s a pénztárcát visszahajítottam a lépcsőforduló sarkába, ahol volt. Mert az ilyen helyzet dacot szül.

Felállni, az ablakhoz lépni, elhúzni a sötétzöld sötétítőfüggönyt, s közben azokra gondolni, akik miatt kénytelenek vagyunk elvégezni ezt a cselekvéssort.

Ez több volt, mint bosszantó. Ha a függöny mindig be lett volna húzva, azok ott velünk szemben sohasem jutottak volna eszünkbe: olykor egy, legtöbbször viszont két fej, amint ott gubbaszt a szinte teljesen leengedett roló mögött, tőlünk alig húsz méterre légvonalban.

Most, hogy visszatértem e régi emlékek színhelyére, egyszer csak látom, hogy nincs szükség a sötétzöld sötétítőfüggönyre. Szemben velem az ablak – a már rég mások lakta konyhával-szobákkal – egyszerűen nem látszik, mintha ott sem lenne. Eltakarták a magasra nyúlt fák. Hány év is telt el azóta? Bárhogy számolom: amikor még magaménak tudtam e szobát – egykori gyerekszobámat – , s amikor a leskelődő buksi fejek miatt a függönyt el kellett húznom, annak több mint húsz éve.

A húgommal táncoltunk egyszer a másik szobában, amikor a szülők nem voltak otthon, a magnót járattuk, s figyelembe sem vettük, hogy a felső házban sok ablakszem nézhet bennünket... Másnap megüzente valaki, hogy tetszett a táncunk. Ez több volt, mint bosszantó. Életterembe való ostoba, kíméletlen behatolás.

Most elégtételt szolgáltatottak a fák, amelyek felnyúltak élő függönyként a négyemeletes lakótelepi házak tetejéig. Húsz-harminc éves platánok, nyárfák. Hála nektek.

*

Aztán a temető. A sír már három éves. Távoli ősök nyugodtak benne, amikor családuknak megváltotta a temetőgondnokságtól. Az utolsó öt évben minden nap várakozott, míg ismét felnyitották. Várt valakire, akit az ötödik kínban teremtett évben magához vett. Ezt a sírt kerestem fel, s tudtam, hogy beszélni fog nekem. A nevét oldalt vésték a régi kőre, s hiába haladtam lassan a temetőúton, rossz ösvényről közelítettem meg, s nehezen találtam rá. A felirat borostyánág mögé bújtt, amelyet ráigazítottak a kőre.

– Ritkán jársz erre.

Nem volt mit felelnem. Kezemben a plastik üveg, melyet a temető bejáratánál töltöttem meg vízzel, s egy csokor tarka nyári virág. Kényszerűen éreztem, hogy valamit tegyek érte: kicseréltem a rég megposhadt virágcsokrot a frissre, s egy fűcsomóval lesepertem a sírt. A mellette levő síron ölnyi gaz, néhány szálat

letéptem belőle, s a peremére ültem. Hallgatóztam, szól-e még. Bár kételyeim voltak arra vonatkozólag, hogy tud-e nekem valót mondani. Hisz az elhunyt hozzátartozó tanácsa aligha segíthet, amennyiben az az ő élettapasztalatából fakad, s az ő életbölcességét tükrözi. S nem feltétlenül azért, aki más életet él, mást tapasztal, s másképp tesz szert életbölcösségre.

– Mit kell mindig várni, hogy valaki megmondja – szólt ingerülten. – Láthattad eleget...

Aztán nem volt folytatás. A mondatot én fejeztem be – már távozóban:

– Láthattad eleget, én hogy csináltam.

A kanyarban még visszaneéztem: magasra nőtt erdei fenyők. Gyerekkoromban nem így nézhetek ki. Nem is emlékszem rájuk, hisz nagyságuk csak most követelte ki figyelmemet. Körben álltak mindnyájan, alattuk a sírok csöndes kicsinységükben. A temetésen, emlékszem, a fenyők hegyét néztem, torkomba szorított fájdalommal: akkor akartam életemben először vele menni. Kiskorom óta a magam útját jártam, elengedtem a kezét, nem engedtem, hogy megfogja. Csak akkor egyszer volt, hogy mindent könnyű szívvel hátrahagyva vele mentem volna. S a fájdalom éjjel sem oldódott, sem sírás, sem gondolatvezetés nem segített. Csak a szorosra szótt hétköznapi munkaritmusa. Visszatérve életem felállított szövésszékhöz.

A magasra nyúlt fenyők ott álltak most is, hátrafordulva elköszöntem tőlük.

Mit kell mindig várni... Valóban, ő nem várt senki szavára. Járd a magad útját – ez volt mindenkori üzenete.

A felső temetőkapun távoztam sietősen. Egy cigánytemetés kezdődött, s az asszonyokból úgy tört fel a jajgatás, hogy megborzongatott. Ők így élük meg a fájdalmat: kifelé. A felesége lehetett az elhunytnak: ordított, mint akinek a húsát tépik. A rezesbanda rákezde, s elnyomta a hasüregből jövő, hasogató asszonyhangot.

*

Gyermekkorom visszatérő álmainak színtere: a tisztviselőtelep. Álmomban úsztam a fák teteje felett, karjaimmal nagyokat húztam a levegőben, s métereket haladtam. A testem meleg simogatta. Megnéztem a fákat ott is: fenyők kivétel nélkül, előregedve. Akkoriban daliásabbak voltak, gazdagabbak, talán azóta ritkították, a villanydrótok miatt visszavághatták őket. Pusztának tűnt a telep. Leereszkedtem a régi lakótelepre.

Egy sétány. Négyemeletes, valamikor bordó-fehér, hosszú teraszos tömbházak a szélén. Ez is itt lakott, abban amaz lakott. A sétányt két oldalról alagútszerűen borítják a fák. Ezekre egyáltalán nem emlékeztem. De mit figyelhettem én akkoriban, társaimtól új helyekre vezérelve, új társaságot keresve, ismerkedve a fiatalság illatával! A fák akkoriban nem szóltak hozzám, nem éltem át azt a döbbenetet, amikor egy több száz éves fa rám köszön. Most alagutat képezve álomszép volt ez a feltöredezett aszfaltú, régtől fogva kikoptatott sétány. El is tűnt minden otrombasága, csak a zöld függöny fénylett rajta az átszivárgó napban. A levegő friss levélzölden állt a fák alatt, s a napfény játékában apró árnyékok

remegtek. Mintha jártam volna már itt – régen. Egyszer, nagyon régen, s mégis a helyszín mintha új lett volna. Ma itt. Aztán újra itt. S egyszer majd – újra itt. Egy padra ültem, s a nálam levő üdítóből ittam. Ami langymelegre enyhült. Ebben a házban ez lakott. Amabban az. S ő? Ó hol lakott? Ki régen kézen fogva vitt e számomra akkor ismeretlen-új lakótelepre. Közben az úton, beszélgetésünk felületén magamba figyeltem. Remegő izgalom, táncoló lélek.

– Gyere fel.

– Nem.

– Gyere fel, nincs otthon senki.

– Akkor még úgy sem megyek.

– Gyere, mind otthon vannak, feljöhetsz.

– Nem, megvárlak itt lent – s közben a házat méricskélem.

– Édesanyám kint van a teraszon. – Az aszfaltot nézem a lábam előtt, csak intek, hogy nem megyek.

– Most már feljöhetsz, úgyis meglátott. – A fejem rázom, futó pillantás fel. Egy asszony mosolyog. A mosolyt nem is látom, inkább érzem.

– Látod? Ide néz.

– Megvárlak. – S lecövekelek egy bukszus-sövény mellett. Azt nézem, mintha ki sem látszanék a bokor mögül, holott az legfeljebb mellig ér.

Hol van most az a terasz? S hol van előtte a sövény? Körbejárom a házat. Hogy is volt ez akkor? Az úttest túlsó oldalára új házakat építettek később, s a ház kikerült a megszélesített út szélére. Csak egy járda választja el a száguldó autóktól. Kinőtt a lakónegyed a mezőkre, talán kukoricatábla lehetett a házak után? Befejezetlen ortodox templom áll mogorván, majd többsávos utak kereszteződnek, mindegyik egy-egy új lakónegyed-részbe visz. Újabb városrész nőtt ide, hívatlanul. A lakónegyed kinőtte magát.

A zöld sövény nincs. Keresek egy pontot, ahonnan bemérhetném a távolságot a teraszig. Hol állhattunk? Melyik teraszon állt az az asszony, honnan mosolygott? Ha kiszámítom, hol lehattunk, akkor sem találok a hajdani nézőpontot. Nem találok egykori helyünket, talán itt, talán pár méterrel tovább, tekintetem nem kapcsolódik légvonalban alig húsz méterre egy teraszhoz, melyen huszonhárom éve egy asszony állt.

A teraszt – most jövök rá – eltakarják a fák.

*

Nincs műtadarab, mely fényképszerű mozdulatlanságban megmarad. Az emlékezet csal: olykor torzít, olykor szépít, néha meg kihagy egészen fontos részeket. S az egész részlegessé válik. Féllegessé. Ez itt egy szelet múlt. Fájón felkiáltó emlék. Hogy volt, hogy lett volna – s mi lett. Mi lehet. Elnőtte magát az életfonalunk, mint a nyíratlan platánok. Eltakarnak a szemnek kedves részleteket. A lélek kedves dolgait, melyekkel eljászunk, ha felbukkannak rezgőn, a fényben levélzölden, apró árnyakat remegtetve. Megnőttek a fák.